Scanned by CamScanner

Scanned by CamScanner

Scanned by CamScanner

श्री दत्त शिक्षण प्रसारक मंडळ पणुंब्रे, संचलित

विठ्ठलराव पाटील महाविद्यालय, कळे

राज्यशास्त्र विभाग

राजमुद्रा

प्रेरणास्थान - मा. विठ्ठल पाटीलसाहेब

मार्गदर्शन - डॉ. बी. एम. लाडगांवकर

संपादक मंडळ

प्रा. डॉ. एस. एम. सेलुकर.

प्रा. कमलाकर एन. राक्षसे.

संपादकीय,

विठ्ठलराव पाटील महाविद्यालय, कळे 'राज्यशास्त्र' विभागाच्या वतीने निर्मित 'राजमुद्रा' हे भितीपत्रक वाचकां-समोर ठेवताना अत्यंत आनंद होत आहे.

वाचक मित्र हो, आज आपला देश 69 वा प्रजासत्ताक दिन साजरा करतो आहे. आजच्या दिवशीच म्हणजे 26 जाने. 1950 ला भारताचे संविधान लागू झाले. आपल्या देशाची राज्यघटना जगातील सर्वश्रेष्ठ राज्यघटना मानली जाते. भारतीय घटनेनुसार अस्तित्वात आलेल्या लोकशाही यंत्रनेला जो एक प्राण लागतो तो नैतिक मूल्यांच्या अधिकारातून मिळतो.

10 जून 1950 रोजी मसुदा समितीचे अध्यक्ष भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी 'त्रिवेंद्रम' या ठिकाणी लेजिस्लेटिव्ह चेंबरच्या सभागृहात एक व्याख्यान दिले होते. त्या व्याख्यानात अतिशय सखोल मांडणी करुन त्यांनी राजशास्त्रीय विचारसरणीत मोठी भर घातली. ते म्हणतात की घटनेप्रमाणे वागण्याची निती जनतेत असणे महत्त्वाचे आहे. आपल्या देशात संसदीय लोकशाही व्यवस्था यशस्वी व्हायची असेल तर शासन आणि जनतेनी राज्यघटनेतील संकेत व मुल्यांचे पालन केलेच पाहिजे.

आपण या देशाचे सुजान नागरीक आहोत. म्हणून आपले संविधान, आपले प्रजासत्ताक समजून घेऊन आपली वाटचाल करुया.

भारताची लोकशाही निर्धोकपणे चालू रहावी असे प्रत्येक सुजाण भारतीय माणसांना वाटते. भारतीय संविधानाने उभा राहिलेला हा देश अखंडपणे प्रगतीचा दिशेने वाटचाल करीत रहावा. या मूल्यावर सामान्य भारतीय जनतेची अपार निष्ठा आहे.

भारतीय घटनेने सर्वांना सर्व प्रकारचे स्वातंत्र्य आणि समानता दिली आहे. त्याचवेळी जबाबदारीही निश्चित केली आहे.

धन्यवाद.

Scanned by CamScanner

सर्वोच्च न्यायालय

सर्वोच्च न्यायालयीन किंवा उच्च न्यायालयातील न्यायाधीशाने गैरवर्तन केले किंवा त्याची अकार्यक्षमता दिसून आली तर त्याला पदच्युत करण्याची पद्धती भारतीय राज्यघटनेच्या कलम १२४ मध्ये सांगितलेली आहे.

१९६८ च्या 'जजेस् एन्क्वायरी ॲक्ट' नुसार सर्वोच्च न्यायालयातील न्यायाधीशास पदच्युत करण्याची प्रक्रिया पुढीलप्रमाणे केली जाते. लोकसभेतील किमान १०० सदस्यांची किंवा राज्यसभेतील किमान ५० सदस्यांनी एखादया न्यायाधीशाला पदच्युत करण्याची मागणी सभापती किंवा अध्यक्ष यांच्याकडे केली पाहिजे. त्यानंतर सभापती किंवा अध्यक्ष ती मागणी मान्य करतो. किंवा नाकारू शकतो. जर ती मागणी मान्य केली असेल सभापती किंवा अध्यक्ष त्यासंबंधात चौकशी समिती नियुक्त करतो. या चौकशी समितीत, सर्वोच्च न्यायालयाच्या सरन्यायाधीश किंवा न्यायाधीश, उच्च न्यायालयाच्या मुख्य न्यायाधीश, आणि सुप्रसिद्ध कायदेपंडित अशा तीन सदस्यांची नियुक्ती केली जाते. या चौकशी समितीत तो न्यायाधीश गैरवर्तन करणारा किंवा अकार्यक्षम आहे असा अहवाल मांडला जातो. दोन्ही गृहांनी तो ठराव विशेष बहुमताने पास केला तर राष्ट्रपतीच्या संमतीने तो ठराव अमलात आणला जाऊन त्या न्यायाधीशाची पदच्युती केली जाते.

१९९१ ते १९९३ या कालावधीतील सर्वोच्च न्यायालयातील व्ही. रामास्वामी या न्यायाधीशाला न्यायमूर्ती पी. बी. सावंत यांच्या चौकशी समितीपुढे जावे लागले. गैरवर्तनाविषयी त्यांना दोषी ठरविण्यात आले. परंतु त्यांच्या पदच्युतीच्या ठराव दहाव्या लोकसभेने फेटाळून लावला. त्यामुळे त्यांना पदच्युत करता आले नाही. या वेळी काँग्रेस पक्ष मतदानापासून अलिप्त राहिला होता. त्यामुळे पदच्युतीचा ठराव नामंजूर झाला. आतापर्यंत भारतात एकही न्यायाधीश या पद्धतीने पदच्युत झालेला नाही.

नाव: पाटील कल्याणी काशिनाथ
B.A5+ विषय - राज्यशास्त्र

Scanned by CamScanner

सर्वोच्च न्यायालय.

भारतीय राज्यघटनेच्या पाचव्या व सहाव्या भागात कलम १२४ ते १४६ मध्ये तसेच कलम २१४ ते २३७ मध्ये न्यायदान व्यवस्थेची तरतूद करण्यात आलेली आहे. भारतात एकेरी न्यायदान पद्धती आहे. मध्यवर्ती व घटक राज्यांची अशी वेगवेगळी न्यायालये आपल्याकडे नाहीत. आपल्या देशात संघराज्यात्मक स्वरूपाची शासनपद्धती स्वीकारलेली असली तरी अमेरिकेच्या दुहेरी न्यायदान व्यवस्थेचा आपण स्वीकार केलेला नाही. सर्वोच्च न्यायालय, उच्च न्यायालये, कनिष्ठ न्यायालये अशी एकेरी किंवा एकात्मक स्वरूपाची न्यायव्यवस्था आपल्या देशात निर्माण करण्यात आलेली आहे. आपल्या न्याय-व्यवस्थेची रचना एखाद्या पिरॅमिडप्रमाणे आहे. भारतीय न्याय-व्यवस्थेची रचना पुढीलप्रमाणे आहे.

सर्वोच्च न्यायालय (सरन्यायाधीश व सहायक न्यायाधीश)

↓

उच्च न्यायालय (मुख्य न्यायाधीश व इतर न्यायाधीश).

↓

कनिष्ठ न्यायालये (जिल्हा व सेशन न्यायाधीश).

↓

दिवाणी	फौजदारी
सिव्हील जज्ज (सिनियर डिव्हिजन)	मॅजिस्ट्रेट वर्ग १.
↓	
सिव्हिल जज्ज. (ज्युनियर डिव्हिजन)	मॅजिस्ट्रेट वर्ग २.
↓	
स्मॉल कॉजेस कोर्ट.	मॅजिस्ट्रेट वर्ग ३.

नाव :- वैभव जाधव बी.ए. भाग ३.

Scanned by CamScanner

सर्वोच्च न्यायालयाची रचना :-

भारतीय राज्यघटनेच्या १२४ व्या कलमानुसार सर्वोच्च न्यायालयाची स्थापना करण्यात आली. तसेच त्याला 'उच्चतम न्यायालय' असेही संबोधण्यात येते. भारताच्या सर्वोच्च न्यायालयात एक सरन्यायाधीश आणि त्याला सहाय्य करणारे इतर २५ न्यायाधीश असे एकूण २६ न्यायाधीश असतात. सर्वोच्च न्यायालयातील न्यायाधीशांची संख्या ठरविण्याचा अधिकार संसदेला देण्यात आलेला आहे. १९५० साली सर्वोच्च न्यायालयात सरन्यायाधीशांसह सर्व न्यायाधीशांची संख्या आठ होती. १९५६ साली १० तर १९६० साली १४ करण्यात आली. सध्या सर्वोच्च न्यायालयातील न्यायाधीशांची संख्या २८ निश्चित करण्यात आलेली आहे.

सर्वोच्च न्यायालयाचे अधिकारक्षेत्र :-

सर्वोच्च न्यायालयाच्या अधिकारक्षेत्राची विभागणी पुढील तीन प्रकारात केलेली आहे. (१) प्रारंभिक अधिकारक्षेत्र :- जे खटले सर्वोच्च न्यायालयातच चालविले जातात आणि इतर कोणत्याही न्यायालयात ते प्रथम दाखल करता येत नाहीत त्यांचा समावेश प्रारंभिक अधिकारक्षेत्रात केला जातो. यामध्ये दोन किंवा अधिक राज्यांमधील वाद.
(२) पुनर्निर्णयात्मक अधिकारक्षेत्र :- भारतातील उच्च न्यायालयांनी दिलेल्या निर्णयावर पुनर्निर्णय किंवा पुनर्विचार करण्याचा अधिकार सर्वोच्च न्यायालयाला देण्यात आलेला यामध्ये घटनेच्या अर्थासंबंधी पुनर्निर्णय देणे. दिवाणी दाव्यासंबंधी पुनर्निर्णय देणे. फौजदारी दाव्यासंबंधी पुनर्निर्णय देणे.
(३) सल्लाविषयक अधिकारक्षेत्र :-

घटनेच्या १४३ व्या कलमानुसार राष्ट्रपती आवश्यकता वाटल्यास सर्वोच्च न्यायालयाचा सल्ला घेऊ शकतो. एखाद्या कायद्याचा किंवा वस्तुस्थितीचा प्रश्न उपस्थित झाल्यास आणि तो प्रश्न सार्वजनिक महत्वाचा वाटल्यास राष्ट्रपती सर्वोच्च न्यायालयाकडून त्याबाबत सल्ला मागवू शकतो. सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेला सल्ला राष्ट्रपतीवर बंधनकारक नसतो. केरळ राज्याच्या शिक्षणविषयक विधेयकाला संमती देण्यापूर्वी राष्ट्रपतीने त्याविषयी सर्वोच्च न्यायालयाला सल्ला घेतला होता. गुजरातमधील विधानसभा निवडणूक घेण्यापूर्वी निर्माण झालेल्या वादासंबंधी डॉ. ए.पी.जे. अब्दुल कलाम यांनी सर्वोच्च न्यायालयाचा सल्ला मागविला होता. थोडक्यात, आवश्यकतेनुसार महत्वाच्या सार्वजनिक प्रश्नांविषयी राष्ट्रपती सर्वोच्च न्यायालयाचा सल्ला मागवू शकतो. उत्तरप्रदेशची विधानसभा आणि लखनौचे उच्च न्यायालय यांच्या अधिकारक्षेत्राच्या वादासंबंधी राष्ट्रपतीने सर्वोच्च न्यायालयाचा सल्ला मागविला होता.

कु. वैभव सरदार जाधव
राज्यशास्त्र विभाग : बी.ए. भाग III

न्यायमंडळाची रचना

भारतीय राज्यघटनेच्या पाचव्या व सहाव्या भागात कलम १२४ ते १४६ मध्ये तसेच कलम २१४ ते २३७ मध्ये न्यायदान व्यवस्थेची तरतूद करण्यात आलेली आहे. भारतात एकेरी न्यायदान पद्धती आहे. मध्यवर्ती व घटक राज्यांची अशी वेगवेगळी न्यायालये आपल्याकडे नाहीत. आपल्या देशात संघराज्यात्मक स्वरूपाची शासनपद्धती स्वीकारलेली असली तरी अमेरिकेच्या दुहेरी न्यायदान व्यवस्थेचा आपण स्वीकार केलेला नाही. सर्वोच्च न्यायालय, उच्च न्यायालये, कनिष्ठ न्यायालये अशी एकेरी किंवा एकात्मक स्वरूपाची न्यायव्यवस्था आपल्या देशात निर्माण करण्यात आलेली आहे. आपल्या न्यायव्यवस्थेची रचना एखाद्या पिरॅमिडप्रमाणे आहे. भारतीय न्यायव्यवस्थेची रचना पुढील प्रमाणे आहे.

सर्वोच्च न्यायालय (सरन्यायाधिश व सहायक न्यायाधीश)

↓

उच्च न्यायालय (मुख्य न्यायाधीश व इतर न्यायाधीश)

↓

कनिष्ठ न्यायालये (जिल्हा व सेशन न्यायाधीश)

↓

दिवाणी	फौजदारी
सिव्हिल जज्ज (सिनियर डिव्हिजन)	मॅजिस्ट्रेट वर्ग १
↓	↓
सिव्हिल जज्ज (ज्युनियर डिव्हिजन)	मॅजिस्ट्रेट वर्ग २
↓	↓
स्मॉल कॉजेस कोर्ट	मॅजिस्ट्रेट वर्ग ३

भारतीय न्यायव्यवस्था हा ब्रिटिश राजवटीपासून मिळालेला वारसा आहे, असे म्हणता येईल. १८६१ च्या कायद्यानुसार भारतात मुंबई, मद्रास, कलकत्ता, लाहोर, अलाहाबाद, पाटणा इत्यादी ठिकाणी उच्च न्यायालये स्थापन करण्यात आली होती. या उच्च न्यायालयांनी दिलेल्या निर्णयावर इंग्लंडमधील प्रिव्ही कौन्सिलकडे अपील करावे लागत असे. नंतर १९३५ च्या कायद्यानुसार भारतात 'फेडरल कोर्ट ऑफ इंडियाची' स्थापना करण्यात आली. भारतातील उच्च न्यायालयांच्या निर्णयाविरुद्ध फेडरल कोर्टाकडे अपील करता येत असे. स्वातंत्र्यप्राप्ती नंतर १९५० साली भारतीय घटनेनुसार 'फेडरल कोर्ट ऑफ इंडिया' च्या जागी 'सर्वोच्च न्यायालयाची (Supreme Court) स्थापना करण्यात आली.

कांबळे परशुराम तायाप्पा
(B.A-II)

Scanned by CamScanner

न्यायालयीन पुनर्विलोकनावरील आक्षेप -

१ न्यायालयीन पुनर्विलोकनाच्या अधिकारामुळे न्यायमंडळाचे महत्व वाढलें जाते. कायदेमंडळापेक्षा न्यायमंडळाला अधिक महत्व प्राप्त होते. त्यामुळे कायदेमंडळाचे महत्व कमी होऊन त्याला दुय्यम स्थान प्राप्त होते. साहजिकच न्यायालयीन पुनर्विलोकनाच्या अधिकारामुळे सत्ताविभाजनाच्या तत्वाला हरताळ फासला जातो.

2. न्यायालयीन पुनर्विलोकनाच्या अधिकारामुळे जनतेच्या सार्वभौमत्वावर मर्यादा येऊन पडते. कायदेमंडळातील प्रतिनिधींनी केलेले कायदे हे अप्रत्यक्षपणे जनतेने केलेले कायदे होत.

३. न्यायालयीन पुनर्विलोकनाचे तत्व काही वेळा प्रतिगामी स्वरुपाचे ठरु शकते. कारण न्यायाधीश सनातनी वृत्तीचे, परंपरावादी असतील तर त्या बदलत्या सामाजिक परिस्थितीचा विचार करत नाहीत

४. न्यायालयीन पुनर्विलोकनाच्या तत्व संघराज्य शासनपध्दतीला पूरक आणि पोषक असतेच असे नाही. प्रत्यक्ष लोकशाही नियंत्रणाच्या मार्गाने तेथील संघराज्य स्थिर व यशस्वी झालेले आहे.

५. न्यायालयीन पुनर्विलोकनाचे तत्व व्यक्तिस्वातंत्र्याला पूरक आणि पोषक आहे. असा निष्कर्ष काढता येणार नाही. तेव्हा न्यायालयीन पुनर्विलोकनाचा अधिकार न्यायमंडळाला दिलाच पाहिजे असे नाही.

६. न्यायालयीन पुनर्विलोकनामुळे एका न्यायाधीशाच्या मतानुसार कायदेमंडळाने केलेल्या कायद्याचे भवितव्य ठरत असते.
उदा - पुनर्विलोकनाच्या सत्तेमुळे एक न्यायाधिशही हुकूमशाही वृत्तीने वागू शकतो. कायदेनिर्मितीला तो विरोध करु शकतो.

अशा प्रकारे न्यायालयीन पुनर्विलोकनाच्या अधिकारावर टिका होत असली तर त्याचे महत्व आणि आवश्यकता नाकारता येणार नाही. प्रो. गेटेल, डॉ. गार्नर, प्रो. बियर्ड, स्कॉलर कारवीन, हरॉल्ड ब्रुस इत्यादी विचारवंतांनी न्यायालयीन पुनर्विलोकनाच्या तत्वाचे समर्थन केलेले आहे.

अनिकेत पाटणे - TYBA

Scanned by CamScanner

न्यायालयीन सक्रीयता [Judicial Act

१९८० नंतर भारतीय राजकारणामध्ये अनेक महत्त्वपूर्ण परिवर्तन झाल्याचे दिसून येते. [illegible] प्रादेशिक पक्षांचा विकास झाला, भ्रष्टाचार वाढला, राजकारणाचे गुन्हेगारीकरण वाढले, संसदेच्या सत्तेचा ऱ्हास झाला इत्यादी [illegible] [illegible] हे दिसून येत होते. [illegible] सर्वोच्च न्यायालय सक्रिय झाले. [illegible] सार्वजनिक सेवा, आदिवासी योजना, कामगारांचे प्रश्न इत्यादी [illegible]

सर्वांसाठी न्याय (Justice for all) [illegible] जनहित याचिका (Public-Interest Litigation) [illegible] १९८६ पासून सुरू केलेला नवीन उपक्रम म्हणजे "जनहित याचिका" (Public Interest Litigation) [illegible] स्थापना करणे होय.

* उपक्रमाचा उद्देश :-

① सर्वसामान्यांना कमी वेळात आणि कमी खर्चात न्याय मिळवून देणे.

२) अति खर्चिक आणि औपचारिक न्यायालयाची कायदेशीर प्रक्रिया बाजूला सारून गरिबांना आणि कमकुवत घटकांना लवकरात लवकर न्याय मिळावा हा उद्देश या उपक्रमामागे आहे.

या उपक्रमामुळे घटनेला अभिप्रेत असलेली "न्याय [illegible]" [illegible]

* जनहित याचिका म्हणजे काय ?

सर्वसाधारण लोकांच्या कल्याणासाठी किंवा बहुसंख्यांच्या सामाजिक [illegible] न्यायालयात [illegible] अर्थ आहे.

* जनहिताच्या दाव्यांसाठी असलेली कार्यपद्धती :-

[illegible]

① [illegible] व्यक्तीला किंवा व्यक्तिसमूहाला काही कायदेशीर नुकसान झाले असेल [illegible]

② मूलभूत हक्कांचा भंग झाला असल्यास सर्वोच्च न्यायालयाकडे अर्ज करता येतो.

③ [illegible]

* दाव्यांच्या संदर्भातील खटले :-

जनहित दाव्यांच्या या खटल्यांमुळे न्यायालयाच्या कामात खूप वाढ झाली आहे. [illegible]

* बंधमुक्ती मोर्चा विरुद्ध भारत सरकार :-

या खटल्यात [illegible] एक संघटना आहे. ही संघटना [illegible] न्यायाधीशांना लिहिले होते.

* तक्रारीचे स्वरूप :-

[illegible]

नाव :- [illegible]

सर्वोच्च कलह

सर्वोच्च न्यायालयात कलह उत्पन्न झाल्याचं चित्र यानिमित्तानं देशात उभं राहिलं. अत्यंत महत्वाची प्रकरणं सातत्यानं ज्येष्ठ न्यायाधीशांकडं न देता तुलनेत कनिष्ठांकडं देण्यातून ही नाराजी समोर आल्याचं स्पष्ट झालं आहे. मात्र, याही प्रकरणात राजकारण आणण्याचा प्रयत्न काही राजकीय मंडळींनी 'परंपरे'नुसार केलाय. मात्र, हा वाद राष्ट्रपती, केंद्र सरकार किंवा अन्य कुणा संस्थेला सोडवण्यात काही भुमिका नाही. तो अंतिमत: सरन्यायाधीशांना आणि नाराजी व्यक्त करणाऱ्या चार न्यायाधीशानाच सोडवावा लागणार आहे, एवढं नक्की.

हस्तक्षेप करू इच्छित नाही : सरकार

चार न्यायाशांच्या पत्रकार परिषदेमूळे सरकारी गोटातही खळबळ उडाली. पंतप्रधानांनी तत्काळ कायदामंत्री रविशंकर प्रसाद तसेच अर्थमंत्री अरूण जेटली यांना पाचारण करून परिस्थितीचा आढावा घेतला. न्यायसंस्थेची ही अंतर्गत बाब आहे आणि सरकार त्यामध्ये हस्तक्षेप करू इच्छित नाही, असे ~~सक~~ सरकारतर्फे सांगण्यात आले.

उत्कर्ष माने
TYBA

Scanned by CamScanner

न्यायव्यवस्था & जनता

देशात मोदी सरकार आले अणि बऱ्याच अनाकलनीय घटना घडू लागल्या.

कलाकार मंडळींना देशात असहिष्णुता आहे असा साक्षात्कार व्हायला लागला, विद्यापीठातून अफजल गुरुच्या ~~स्मृत्यार्थ~~ स्मरनार्थ घोषणा व्हायला लागल्या, याकुब मेननची फाशी रोखण्यासाठी रात्री तीन वाजेपर्यंत कोर्ट सुरु ठेवले गेले.

याआधी असे काही घडले नव्हते. मग आताच का घडायला लागले. कारण, मोदी साहेबांनी देशातील गद्दारांची फॉरेनहून येणारी मदत बंद केली म्हणून. गेल्या तीन वर्षात विरोधकांनी एकही दिवस मोदींवर टीका करण्याची संधी सोडली नाही अणि आज तर कहर झाला चक्क सर्वोच्च न्यायालयाच्या चार न्यायाधीशांनी पत्रकार परिषद घेऊन सरन्यायाधीश दिपक मिश्रा यांच्याविषयी रडगाणे गायला सुरूवात केली परवा, त्या दीपक मिश्रा यांनी 1984 साली इंदिरा गांधीच्या हत्येनंतर दिल्लीत झालेल्या दंगलीची पुन्हा चौकशी करा, असे आदेश दिले अणि त्या जस्ती चलमेश्वर, रंजन गोगाई, मदन लोकुर व कुरियन जोसेफ या चार न्यायाधीशांनी त्यावरती आक्षेप घेतला. याचे खरे कारण खर तर कॉंग्रेसच्या प्रतिष्ठेला यामुळे धक्का पोहचून त्याचे काही नेते जेलबंद होण्याची शक्यता आहे पण -

या चार न्यायाधीशांचे यामागचे स्पष्टीकरण ?

"गेल्या दोन महिन्यांपासुन सर्वोच्च न्यायालयाचा कारभार व्यवस्थित चाललेला नाही. न्यायव्यवस्था टिकली नाही तर लोकशाही टिकणार नाही. न्यायव्यवस्थेत भ्रष्टाचार वाढला आहे. खटले सुपूर्त करताना तत्वप्रणाली डावलून प्राधान्य असलेल्या पीठाकडे सोपवली जाते. अशाच एका खटल्याच्या सुपूर्तीकरणाबाबत उपस्थित प्रश्नाकडे सरन्यायाधीशांनी दुर्लक्ष केले. त्यामुळे अखेर आम्हास प्रसारमाध्यमांसमोर यावे लागले."

लोकशाही राज्यव्यवस्थेत न्यायव्यवस्था हा तिसरा महत्वपूर्ण स्तर मानला जातो. भारतीय न्यायव्यवस्था विशेषतः सर्वोच्च न्यायालयाची कार्यशैली [illegible] आहे. कोणताही [illegible] भारतीय राज्यघटना, कायदा प्रणाली [illegible] न्यायालयाचे [illegible] निर्णय [illegible] आहेत. त्यामुळे लोकांना न्यायालयाचा [illegible] वाटतो. न्यायालयातील [illegible] लोकांवर [illegible] आहे. अनेक [illegible] उदाहरणे आहेत की जेथे न्यायालयाने [illegible] [illegible] निर्णय [illegible] [illegible] [illegible] आहे. [illegible] न्यायव्यवस्था [illegible] ही [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] सर्वोच्च न्यायालयाच्या चार न्यायाधीशांनी ही [illegible] [illegible] [illegible] आहे.

* काय होता इंदिरा गांधी खटला ?

1984 मध्ये पंतप्रधान इंदिरा गांधी हत्येनंतर दिल्लीत शीख समुदायविरोधात उसळलेल्या भीषण दंगली [illegible] होत्या. इंदिरा गांधींची हत्या त्यांच्याच शीख अंगरक्षकांनी केली म्हणून या घटनेचा सूड [illegible] निरपराध नागरिकांवर [illegible] इंदिराजींच्या हत्येनंतर [illegible] दिवस [illegible] दिल्ली [illegible] अनेक शिखांना त्यांच्या घरातून बाहेर ओढून काढून [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] नेतृत्व कॉंग्रेस नेते जगदिश टायटलर, [illegible] यांनी केले [illegible] आरोप आजही केला जातो. इंदिरा गांधी हत्येनंतर दिल्ली व देशात निर्माण झालेली राजकीय पोकळी राजीव गांधी पंतप्रधान बनल्यानंतर [illegible] [illegible] [illegible] राजीव गांधी यांनी ही परिस्थिती नियंत्रणात [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] न्यायालयाच्या प्रतिक्षेत आहेत.

* खटला पुन्हा चालू केल्यास काय होईल ?

[illegible]

नाव - कु. प्रियंका जनार्दन पाटील

वर्ग - T.Y. B.A

Scanned by CamScanner

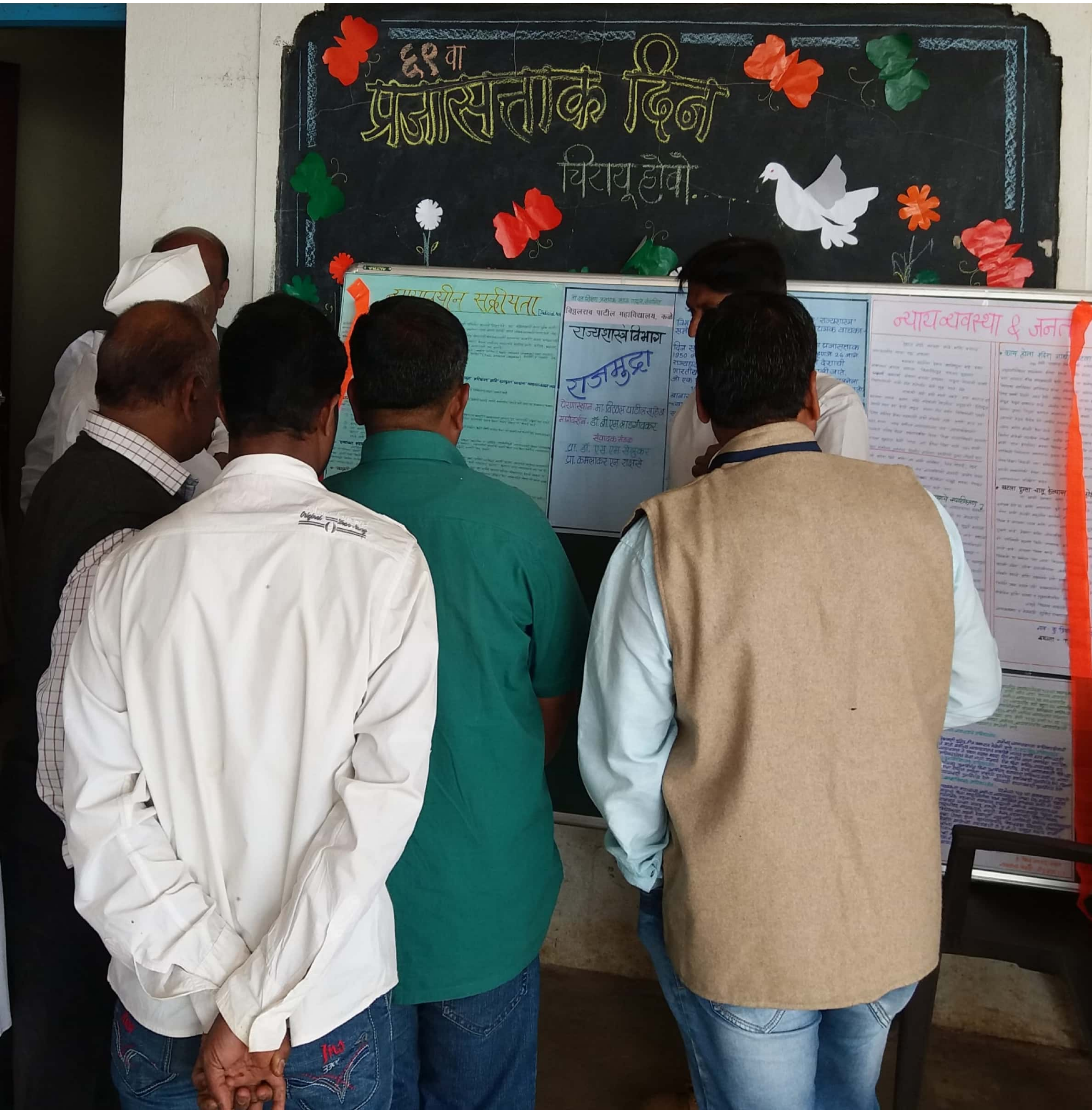

Scanned by CamScanner

Scanned by CamScanner

Scanned by CamScanner